

etiam jus boni communis. Et quidem jura partium judicari possunt juxta probabilem sententiam, sicut in aliis causis inter partem, et partem fit judicium secundum probabilem sententiam. Et pertinet ad vim justitiæ commutativæ, quæ libere uti potest probabili sententia ad judicandum ea, quæ inter partes controvertuntur, dummodo practice probabilis sit, ut sæpius dictum est. At vero si attendatur ipsum bonum commune, et publicum, quod maxime dependet ex successore regni, debent judices supposito quod in vi justitiæ non sunt coarctati ad istam determinatam sententiam, sed utraque probabili uti possunt, attendere ad id quod bono communi magis convenit, hoc autem respicitur a justitia legali, quæ respicit ipsum bonum commune; ergo in tali casu in vi justitiæ legalis non ad probabilem tantum sententiam arctari debent, nec ad solam probabiliorem, sed inter utramque probabilem in ratione justitiæ commutativæ, eligere id quod bono communi convenientius est in vi justitiæ legalis.

LXV. Dico ultimo: In modo disquirendi, et faciendi diligentiam, ut possit probabilis sententia practice inveniri, et formari rectum dictamen conscientiæ, oportet consilium, et judicium petere non a quibuscumque, etiamsi theologorum, aut jurisprudentium nomine gaudeant, sed ab his, qui sint sufficientis scientiæ, seu peritiæ, et timoris Dei, nec magis intenti ad quærendum excusationes, et laxiora dictamina formanda, quam ipsam veritatem proponendam; denique qui non quærant placere, aut æstimari ab hominibus, sed charitatem Dei, et salutem animæ.

LXVI. Et ratio hujus est, quia communiter homines desiderant principibus placere, et eorum gra-

tiam et favorem aucupari, et ideo si vident aliquas sententias etiam si veriores, et securiores sint non esse placituras, quærent alias, et student probabilitatem aliquam, vel colorem invenire, ut possint ea insinuare principibus, et consulere, quæ placitura sperant. Quare in hoc est magna principum infelicitas, et tanto major, quanto altiores, et superiores sunt, quod vix illis veritas manifestatur, nisi in his, quæ sibi placent; et cum facile sit aliquas rationes, vel speciem probabilitatis in sententiis invenire, vix dici potest, quantum damni principibus immineat in assecuranda veritate conscientiæ ex theologorum opinionibus, quas facile accommodare possunt ad ea, quæ volunt et intendunt. Et coarcervantur sæpius magistri prurientes auribus, id est, qui magis arrigunt aures ad cognoscendum quid placebit principibus, quam aperiunt os ad dicendum vera: solum autem Dominus aperit labia, et os in medio Ecclesiæ. Vincunt tamen multitudine, et coarcevatione, sed non in multitudine Dominus.

LXVII. Unde pro assecuranda principis conscientia in consiliis, et consultationibus faciendis, duo maxime observanda sunt. Primum, quod si princeps suam conscientiam exonerare vult ex consultationibus hominum litteratorum, præterquam quod magis timoratos, et sapientes debet inquirere, non magis sibi notos, familiares, aut beneficiatos, oportet quod in proponendis materiis non anticipet princeps per se, vel per alios insinuationem suæ voluntatis, sed rem cum omni indifferentia proponat, declaretque mentem et votum suum, ut sibi veritas cum omni libertate dicatur. Secundum est, quod existente diversitate opinionum in re gravi non sit contentus princeps in opinionibus eli-

gendis auctoritate opinantium, sed rationes, et fundamenta inquireat, ut sibi dicantur, ex quibus perpensis poterit cognoscere quid sit securius, et verius pro conscientia. Positis enim rationibus, et fundamentis non est locus deceptioni, quia ipsæ rationes manifestant quid ponderis in unaquaque opinione sit, et tunc secure poterit eligi, quæ vera est, et segura in conscientia.

LXVIII. Sed petes, an teneatur princeps externos consulere, vel possit in omnibus assecurari suæ curiæ, vel sui regni theologis, et sapientibus, præsertim si negotium sit talis qualitatis, quod verisimiliter timeri potest, omnes illos voluntati principis obsecundare, ut si tractetur de successione regni; de justificatione belli; de suspitione matrimonii; de crimine aliquo infami in personis ad principem attinentibus, et aliis similibus.

LXIX. Respondetur in hoc non posse tradi regulam certam, quia aliquando regnum, vel curia abundat viris doctis, et timoratis, imo doctioribus, et prudentioribus, quam sint in aliis regnis; aliquando non, sed extra curiam, vel regnum peritiores, et sanctiores inveniuntur. Et aliquando materia est talis, quod melius per proprios, et subditos judicari potest, quam per extraneos, ut quia dependet ex legibus provincialibus, vel municipalibus, et consuetudine, seu stylo curiæ, aliisque notitiis, quæ melius habentur in propria curia, vel regno quam extra; aliquando vero e contra se habet, quod melius extra regnum potest haberi notitia, et judicari de tali materia, quam extra, præsertim si res ecclesiastica sit, et dependeat a notitiis, quæ in curia ecclesiastica habentur.

LXX. Quando ergo in proprio regno inveniuntur doctiores, et magis pii, et timorati, quam alibi, et

res ipsa magis pendet ex notitiis, quæ in tali regno, vel curia habentur, sufficit cum illis solis rem consulere, imo sic communiter expedit, et debet fieri, etiam in negotiis valde arduis: nam in minoribus, et ordinariis certum est principem non teneri consulere extra regnum suum, licet extra curiam valde conveniens sit plura consulere, ut liberius, et maturius possint res deliberari, et consuli. Si vero sit aliquis vir famosus extra tale regnum, et plus cum quo res ille consuli possint, et non ita dependeat a consuetudine, et stylo, et legibus istius regni, vel etiam de illis talis vir doctus sit certificatus, poterit res illa consuli extra regnum, et aliquando ad id tenebitur princeps, quando scilicet non sufficienter assecuratur in conscientia a suis, aut rationabiliter timet non plene ab ipsis rem illam declarandam fore, aut magis passione duci, quam ratione. Unde videmus in negotiis arduis consuli universalitates, et viros doctos aliarum regionum, et ab ipsis peti consilium, sicut in causa matrimoniali regis Angliæ Henrici VIII factum est, imo in minutioribus casibus nos ipsi id experti sumus.

LXXI. Contra hæc, quæ resoluta sunt de obligatione sequendi probabiliorem sententiam, et non sufficere probabilem in aliquibus actionibus principis, una superest obiectio, quia nullus potest obligari ad secundum in aliqua materia id quod probabilius est, quia nullus obligatur ad melius, sed ad bonum, nam hoc ipso quod facit bonum non peccat, nullus autem obligatur nisi ad non peccandum, quia si est obligatus, oppositum illius erit peccatum, utpote contra obligationem; imo si aliquis sua voluntate, et ex voto obligatur ad melius, hoc ipso oppositum ejus, seu fractio voti est peccatum. Ex obligatione ergo nul-

lus tenetur facere quod melius est, nisi illud melius cadat sub voto, vel præcepto, ita quod obliget, et oppositum sit peccatum. At sequi id quod est probabilius, est sequi id quod melius, nam id quod est minus probabile, dummodo vere probabile sit, est bonum, si enim esset peccatum non esset probabile, nec prudens; ergo satisfacit obligationi, et non peccat faciendo probabile, etiam si non faciat probabilius. Quod si illud quod est minus probabile respectu probabilioris non manet probabile, nec licitum, jam illud non est probabilius, seu magis probabile, sed certum, vel solum probabile non est aliud, comparatione cujus magis probabile dicatur.

LXXII. Respondetur quod quando nos dicimus teneri sequi quod probabilius, et securius est, sensum esse quod id quod ratione sui, et secundum se consideratum erat probabilius alio, poterit ex suppositione alicujus circumstantiæ obligare; qua circumstantia supposita, jam oppositum non manet licitum, aut probabile, licet secundum se probabile esset, verbi gratia, si probabile est competere isti jus ad talem civitatem, aut provinciam, nec est in possessione illius, et probabilius est competere alteri, non isti, tamen si bello dirimendum est jus, non poterit illud indicare, qui solum habet probabile jus, seu minus probabile altero, propter circumstantiam belli, quod fit cum damno multorum innocentium, qui habent majus et melius jus, ne ex jure dubio alterius ipsi afficiantur damno, et spolientur bonis propriis. Unde ratione istius circumstantiæ obligabitur sequi id quod probabilius, et securius est, scilicet abstinere a bello, et reducere rem ad judicium, in quo si forte gravetur aliqua injuria, potest ad illam depellendam uti bello; quia tunc jam non ipse est causa

damnorum, sed qui injuriam intulit, et lacesivit. Itaque in hoc sensu dicimus obligari aliquem sequi id quod probabilius est, non quatenus probabilius, et melius secundum se, sed quatenus ex aliqua circumstantia adjuncta redditur necessarium, et oppositum improbabile practice, seu hic et nunc: ex ratione circumstantiæ.

LXXIII. Quod etiam observandum est pro his, quæ infra dicemus de ministro sacramentorum, quando non potest uti probabili sententia, relicta probabiliori. Nam revera non intelligitur, quod sit probabilior, et probabilis absolute, et omnibus consideratis hic et nunc, sic enim poterit utraque opinio uti prout voluerit, si utraque remanet intra limites probabilis practice et prudentialiter, et cum pro utraque sint fundamenta non utitur una, et relinquit aliam sine fundamento, et ratione, sed cum illa, qua tamen potest libere uti, vel non uti. Sed intelligitur quod sit aliquando opinio probabilis, et probabilior secundum se, et tamen aliquando per accidens, et ex suppositione circumstantiæ adjunctæ illa, quæ est probabilior potest reddi necessaria hic et nunc; sicut et illa, quæ minus probabilis erat, ex aliquo respectu boni communis, vel ex alia circumstantia interveniente potest reddi securior et melior.

ARTICULUS VI.

Quid de conscientia subditi, et aliorum ministrorum?

I. Inter subditos, seu eos qui sunt inferiores principi, potest primo considerari id quod generale est pro omni subdito: secundo, id quod speciale est in aliquibus, ut in judi-

ce, avvocato, medico, ministro sacramentorum, etc. Et de his sigillatim agendum est.

QUID SIT CONSIDERANDUM IN FORMANDA CONSCIENTIA SUBDITI.

II. Loquimur sub formalitate, et præcisione, quatenus subditus; nam de his, quæ sunt communia subditis, et prælatis jam supra satis dictum est. Subditus ergo quatenus subditus præcise habet hoc quod est obedire prælato, et ejus jurisdictionem agnoscere, eique parere, aut ab illa se subtrahere. Duo ergo in hac parte possunt considerari. Primum, quando subditus dubitat, an prælatus licite, vel valide sibi aliquid præcipiat; an secure possit obedire, et ipso præcepto prælati tutus reddi: secundo, quando subditus videt prælatum præcipere aliquid juxta probabilem sententiam, quam tenet, sed contra probabilioram, quam tenet ipse subditus in eo, an sit licitum, vel illicitum tale præceptum; an possit contra præceptum illud agere, et ab illo se eximere.

III. Ad primum respondetur, quod licet aliqui absolute existiment non teneri in tali casu obedire, quod attribuitur Adriano quodlibeto II, puncto II: alii vero absolute teneant oppositum, quod tenetur obedire, tamen distinguendum est, quod vel hoc dubium est solum circa materiam præceptam, non circa ipsam jurisdictionem prælati, sed est prælatus indubitatus; vel dubium est circa ipsam personam prælati, ita quod non est prælatus indubitatus, sed dubius. Si est dubium circa personam prælati, ejusque legitimam potestatem, et jurisdictionem, tenetur subditus facere diligentiam possibilem, ut certioreretur de legitimitate prælati: et si facta sufficien-

ti diligentia adhuc dubius maneat vere, et secundum debitas rationes judicio timoratorum, et doctiorum approbatas, et non propria tantum apprehensione ductus, non obligatur per se loquendo obedire ejus præcepto, nisi forte per accidens ratione alicujus scandali, quod ex tali inobedientia in publico sequeretur. De hac parte supra satis multa diximus loquendo de depositione conscientiæ dubiæ, ubi ostendimus, quod existente dubio de legitimitate prælati, et non resoluta post sufficientem diligentiam, non tenetur subditus ei parere, quia possessio stat pro libertate subditi, quæ non potest tolli per dubiam prætensionem prælati. Ratione tamen scandali, si forte inde oriatur deberet subditus obedire faciendo protestationem non præjudicandi jus suum. Si tamen inde damnum aliquod immineret subdito, vel aliis, ex tali obedientia prælati, non teneretur scandalo deferre, quod potius tunc esset passivum, non activum, quia subditus non causat illud, sed utitur jure suo, et solum permittit illud.

IV. Cæterum si dubium sit non circa ipsam personam prælati, ejusque legitimam potestatem, seu jurisdictionem, sed circa materiam, aut modum præcipiendi, quia dubitatur, an licita sit, et consequenter, an ex hac parte possit a prælato, seu superiore præcipi, quia licet prælatus sit legitimus, non tamen potest rem illicitam præcipere, et hac ratione etiam invalide præcipit, non invaliditate ex parte subjecti, seu personæ, sed invaliditate ex parte objecti, seu materiæ præcipiendæ. In hoc ergo casu dicimus, quod (ut supra jam diximus) existente dubio de re præcepta, an sit licita, vel illicita, vel dubium est pure negativum, quia scilicet non constant alicui causæ et rationes,